

پیامدهای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی پدیده قاچاق

حسن محسنی^۱

چکیده

اختلاف برداشت‌ها و تفاوت نگرش‌ها در مقوله مبارزه فراگیر، مستمر و نهادینه شده با قاچاق کالا و ارز در ایران باعث ناکارآمدی سیاست‌ها، برنامه‌ها و اقدامات شده و راهکارهای مقطعی، متزلزل مدیریت‌ها و فقدان ثبات لازم موجب خنثی‌سازی فرآیند مبارزه با قاچاق کالا و ارز را فراهم می‌شود. شاهد این مدعا را می‌توان نه تنها عملکرد سال‌های اخیر قلمداد کرد بلکه سیر صعودی قاچاق کالا به کشور و واردات بی‌رویه کالاهای مصرفی و لوکس و مهم‌تر از همه فرهنگ تجمل‌گرایی و توفیق نیافتن کارخانجات و کارگاه‌های داخلی دید.

در این مقاله ضمن ارائه تعاریف مختلف از قاچاق به این تعریف اشاره شد که قاچاق کالا یعنی هرگونه جابه‌جایی کالا بدون نظارت دولت و قوانین گمرکی و با توجه به این تعریف زمینه‌های رواج قاچاق در چهار بخش اقتصادی، قانونی، فرهنگی و نظارتی بررسی شد و آثاری که از این امر بر اقتصاد و فرهنگ و امنیت مملکت مترتب بود، معرفی شدند. ضمن این‌که در آخر مقاله به راه‌حل‌ها و تغییرات لازم در ساختار اقتصادی و نظارتی کشور اشاره شد. امید است که گام کوچکی در شناسایی مشکلات برداشته باشم.

واژه‌های کلیدی:

پیامدهای اقتصادی، اجتماعی، پدیده، قاچاق

۱. کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، آموزش و پرورش شهرستان خلخال، کانون فرهنگی تربیتی شهید باکری

مقدمه

با توجه به سابقه دیرینه مبارزه با قاچاق کالا در کشور جمهوری اسلامی ایران، هنوز تدبیر جامعی که از ایجاد و گسترش این ناهنجاری اقتصادی جلوگیری کند، اندیشیده نشده است. هم‌اکنون بین ۳۰ تا ۵۰ درصد فعالیت‌های اقتصادی کشور زیرزمینی بوده و بدون پرداخت مالیات و عوارض دولت صورت می‌گیرد. علی‌رغم قوانین متعدد و وجود دستگاه‌های مختلف مبارزه با پدیده قاچاق کالا، باز هم شاهد اشکال مختلف این معضل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در قالب روش‌های قانون‌مند قاچاق پنهان و شبه‌قاچاق و یا قاچاق کالا در چارچوب باندها و شکل خرد آن هستیم که دولت را از دستیابی به بخش قابل توجهی از درآمدهای خود محروم ساخته و اقتصاد کشور را روزبه‌روز نحیف کرده است. ریشه و علل شکل‌گیری این پدیده در کجاست؟ موانع و مشکلات قانونی و اجرایی مبارزه با این ناهنجاری اقتصادی چیست؟ چه اقداماتی صورت گرفته و راهکارهای مدنظر متولیان امر برای مبارزه با قاچاق کالا کدام است؟ و چه راه‌حلی برای امر قاچاق وجود دارد.

تعریف قاچاق

برای قاچاق تعاریف متعددی ارائه شده است از جمله:

کلمه‌ی «قاچاق» در لغت‌نامه دهخدا معادل «بُرده، ربوده، آنچه ورود آن به کشور و یا معامله آن از طرف دولت ممنوع است» معنا شده و این کلمه در فرهنگ عمید معادل «تردستی، کاری که پنهانی با تردستی انجام شود، خرید و فروش کالاهایی که در انحصار دولت و یا معامله آنها ممنوع باشد»، تعبیر شده است.

در قانون صراحتاً تعریفی از قاچاق ارائه نشده، بلکه در هر مورد به ذکر مصادیقی از عمل قاچاق اکتفا شده است.

خرید و فروش و نگاهداری اجناس دخانی و ادوات و اشیایی که به موجب قانون انحصار دخانیات، خرید و فروش و تملک آنها در انحصار دولت است قاچاق محسوب می‌شود. (ماده ۲۶ قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲)

اقداماتی نظیر وارد کردن کالا به کشور یا خارج کردن کالا از کشور به ترتیب غیرمجاز، خارج نکردن وسایط نقلیه و یا کالایی که به عنوان ورود موقت یا ترانزیت خارجی وارد کشور شده باشد، بیرون بردن کالای تجارتي از گمرک بدون تسلیم اظهارنامه و پرداخت حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض، اظهار کردن کالای ممنوع‌الورود یا غیرمجاز تحت عنوان کالای مجاز یا مجاز مشروط با نام دیگر، وجود کالای اظهارنشده ضمن کالای اظهار شده و اقدامات دیگری نظیر اینها، عمل قاچاق شناخته می‌شود. (ماده ۲۹ قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲)

سازمان جهانی گمرک تعریف ذیل را برای قاچاق کالا عنوان کرده و اعضای آن سازمان از جمله جمهوری اسلامی ایران آن را پذیرفته‌اند. «قاچاق کالا تخلف گمرکی است، شامل جابه‌جایی کالا در طول یک مرز گمرکی به روش مخفیانه و به منظور فرار از نظارت‌های گمرکی»، به عقیده برخی، قاچاق به مواردی اطلاق می‌شود که طی آن کالاهایی بدون گذراندن تشریفات گمرکی و رعایت مقررات حاکم بر نظام تجاری کشور به بازارهای داخلی وارد یا از آن خارج شود.

قاچاق و تخلفات گمرکی

کلمه قاچاق یک کلمه ترکی و به معنای گریزانیدن است و از مجموع قوانین و مقررات مربوط چنین استنباط می‌شود که قاچاق عبارت است از فرار دادن مال، خواه آن مال مربوط به درآمد دولت بوده و یا ورود و خروج، تولید و نقل و انتقال و خرید و فروش آن طبق قوانین و مقررات مربوط، ممنوع و غیرمجاز شده باشد.

در اصطلاح گمرک و سایر دستگاه‌های وصولی دولت، منظور از قاچاق، گریزانیدن کالا از پرداخت مالیات و عوارض به دولت است و یا فرار دادن کالا از شمول مقررات دولتی و نقل و انتقال و خرید و فروش آن به طور غیرمجاز و ممنوع است.

در ماده ۲۹ قانون امور گمرکی چنین آمده است:

«موارد مشروحه زیر قاچاق محسوب می‌شود»:

۱- وارد کردن کالا به کشور یا خارج کردن کالا از کشور به ترتیب غیرمجاز مگر آن

که کالای مزبور در موقع ورود یا صدور ممنوع یا غیرمجاز یا مجاز مشروط نبوده و از حق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض بخشوده باشد.

۲- خارج نکردن وسائط نقلیه و یا کالایی که به عنوان ورود موقت یا ترانزیت خارجی وارد کشور شده به استناد اسناد خلاف واقع مبنی بر خروج وسائط نقلیه و کالا.

۳- بیرون بردن کالای تجاری از گمرک بدون تسلیم اظهارنامه و پرداخت حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض، خواه عمل در حین خروج از گمرک یا بعد از خروج کشف شود.

هرگاه خارج کننده غیر از صاحب مال یا نماینده قانونی او باشد گمرک عین کالا و در صورت نبودن کالا بهای آن را که از مرتکب گرفته می شود پس از دریافت حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض مقرر به صاحب کالا مسترد می دارد و مرتکب طبق مقررات کیفری تعقیب خواهد شد.

۴- تعویض کالای ترانزیت خارجی یا برداشتن از آن.

۵- اظهار کردن کالای ممنوع‌الورود یا غیرمجاز تحت عنوان کالای مجاز یا مجاز مشروط با نام دیگر.

۶- وجود کالای اظهار نشده ضمن کالای اظهار شده به استثناء مواردی که کالای مزبور از نوع مجاز بوده و مأخذ حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض آن بیش تر از مأخذ حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض کالای اظهار شده نباشد. کالای اظهار نشده ضمن کالای ترانزیتی اعم از این که کالای مزبور مجاز یا مشروط و یا ممنوع باشد مشمول این بند خواهد بود.

۷- خارج نکردن یا وارد نکردن کالایی که ورود یا صدور قطعی آن ممنوع یا مشروط باشد ظرف مهلت مقرر از کشور یا به کشور که به عنوان ترانزیت خارجی یا ورود موقت یا کابوتاژ (Cabotage) یا خروج موقت یا مرجوعی اظهار شده باشد جز در مواردی که ثابت شود در عدم خروج یا ورود کالا سوءنیتی نبوده است.

۸- واگذاری کالای معاف مندرج در ماده ۳۷ به هر عنوان برخلاف مقررات این قانون و یا بدون پرداخت حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض مربوط.

۹- اظهار کردن کالای مجاز تحت عنوان کالای مجاز دیگری که حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض آن کم‌تر است با نام دیگر و با استفاده از اسناد خلاف واقع.

۱۰- بیرون بردن کالا از گمرک با استفاده از شمول معافیت با تسلیم اظهارنامه خلاف یا اسناد خلاف واقع.

۱۱- اظهار خلاف راجع به کمیت و کیفیت کالای صادراتی.

در مجموع در تعریف قاچاق می‌توان گفت «هرگونه فعالیت غیرقانونی در امر واردات، صادرات، خرید، فروش، تولید، توزیع، حمل و نگهداری کالا و ارز» قاچاق محسوب می‌شود. شخص یا اشخاصی را که مبادرت به انجام قاچاق نماید، «قاچاقچی» یا «سوداگر» و کالای اقتصادی را که مورد قاچاق قرار می‌گیرد، «کالای قاچاق» یا به اختصار «قاچاق» می‌نامند.

انواع قاچاق

قاچاق را با توجه به اشکال آن می‌توان به انواع زیر معرفی کرد:

قاچاق از نظر مبادی	قاچاق به خارج از کشور قاچاق به داخل کشور
قاچاق از نظر روش	سنتی یا علنی با استفاده از مرزهای خارج از کنترل دولت مدرن یا پنهان با استفاده از همکاری مسئولین و جعل اسناد و غیره از طریق گمرکات کشور
قاچاق از منظر قانونی	۱- قاچاق اشیائی که واردات و صادرات یا هرگونه معامله آن به کلی ممنوع است ۲- قاچاق اشیائی که واردات و صادرات یا توزیع آن در انحصار دولت است ۳- قاچاق اشیائی که واردات و صادرات یا معاملات و توزیع یا عرضه آن با مجوز خاص دولت امکان‌پذیر است ۴- قاچاق اشیائی که واردات و صادرات یا معاملات راجع به آن با پرداخت حقوق و عوارض دولتی و از مجاری قانونی مجاز است

اگرچه انواع قاچاق را شاید بتوان در چارچوب جدول بالا معرفی کرد ولی در حال حاضر قاچاق فراتر از این تقسیم‌بندی‌ها وجود دارد و موارد ضدانسانی مثل قاچاق انسان و زنان و دختران و کودکان و یا قاچاق اطلاعات و سایر موارد به آن اضافه می‌شود.

روش‌های ورود کالای قاچاق به کشور

الف) مبادی کنترل نشده

برخی از کالاها از مبادی که چندان کنترلی بر آنها اعمال نمی‌شود، قاچاق می‌شوند. به گفته وزیر بازرگانی به دلیل محدودیت‌های مالی در بسیاری از مرزها، نظام کنترل و نظارت وجود ندارد. از سوی دیگر هزینه اعمال چنین کنترل‌هایی احتمال دارد بیش از هزینه‌های ناشی از قاچاق باشد. مبادی ورودی اختصاصی و خارج از کنترل گمرک نیز در این گروه قرار دارد.

ب) مبادی کنترل شده

برخی از کالاها از مبادی کنترل شده، ولی به گونه‌ای غیرقانونی از طریق تباری و پرداخت رشوه قاچاق می‌شوند. برای مثال در پی توقیف یک محموله فرش قاچاق در سال ۱۳۷۵ مشخص شد که مدتی است برخی از کارکنان بخش صادرات فرش گمرک مهرآباد، تجار و حق‌العمل‌کاران و کارکنان بانک با تباری یک‌دیگر مرتکب تخلفات مالی و قاچاق فرش شده‌اند به گونه‌ای که با جعل پیمان‌های چند صد هزار دلاری در نظام صادراتی فرش کشور اختلال ایجاد کرده‌اند. از میان ۸۵ متهم این پرونده، هفت نفر کارمند گمرک ایران بودند که بیش از ۳۵ میلیارد ریال (به صورت نقدی یا غیرنقدی) رشوه دریافت کرده بودند.^۱

ج) عناصر ذی نفوذ

بخشی از قاچاق کالا نیز از سوی عناصر ذی نفوذ در نظام تصمیم‌گیری کشور انجام می‌شود. به طور معمول قاچاق کالا یا از سوی باندهای سازماندهی شده با نفوذ یا توسط چتربازان از مناطق آزاد و ویژه تجاری و یا به وسیله افراد بومی و غیربومی از مناطق مرزی انجام می‌شود، اما واقعیت آن است که بدترین قاچاق که صدمات جبران‌ناپذیری را به نظام اقتصادی کشور وارد می‌کند، قاچاقی است که از سوی باندهای صاحب نفوذ انجام

۱. غفار کلهر، علل و عوامل مؤثر در وقوع جرم با تاکید بر پرونده فرش مهرآباد

می‌شود. این نوع قاچاق که تحت عنوان قاچاق قانونی از آن نام برده می‌شود، به واسطه صدور مجوزهای خاص واردات و رانت و انحصارطلبی انجام می‌شود. به نوشته مطبوعات، ۶۰ درصد از کالاهای قاچاق با پوشش قانونی توسط نهادهای رسمی و از طریق اسکله‌های نامرئی و اختصاصی وارد کشور می‌شوند.

در رابطه با این بحث می‌توان به روش دیگری اشاره کرد. در این شیوه کالاهای قاچاق از طریق کشورهای همسایه و به صورت صادرات مجدد وارد کشور می‌شود.^۱

د) قاچاق با استفاده از روش ورود موقت

ورود موقت یک رویه گمرکی است که بر اساس آن برخی از کالاها بدون پرداخت حقوق گمرکی و عوارض به قصد خروج مجدد در مدت‌های مقرر به منظورهای ذیل وارد قلمرو گمرکی می‌شود.

- ورود موقت کالا جهت تعمیر، تکمیل یا تولید و بسته‌بندی کالاهای صادراتی

- ورود موقت به منظور نمایش در نمایشگاه‌ها، استفاده پیمانکاران در مطالعات فنی به شرط صدور مجدد به همان وضع فلسفه اصلی ورود موقت، کمک به افزایش صادرات به واسطه ورود مواد اولیه، کالاهای نیمه تمام و... بدون پرداخت حقوق و عوارض با هدف افزایش صادرات، رشد اقتصادی و ایجاد زمینه‌های اشتغال‌زا است. اما در طی سال‌های اخیر برخی فرصت‌طلبان از این روش سوءاستفاده کرده و مبادرت به قاچاق کالا نمودند. بر اساس آمار موجود در بین سال‌های ۱۳۷۲ تا نیمه ۱۳۷۷ از تعداد ۶۶۲۲ فقره ورود موقت انجام شده، تعداد ۱۶۹۷ فقره به ارزش ۲۳۰ میلیارد ریال منتهی به تخلف شده و پرونده آنها به مراجع قضایی ارسال شد.^۲

البته باید توجه داشت که قاچاق کالا در ایران تنها به صورت واردات نیست، بلکه در مواردی برخی از کالاها از سوی برخی فرصت‌طلبان به خارج از کشور قاچاق شده است. در این رابطه می‌توان به این موارد اشاره کرد که بر اساس اظهارات وزیر نفت، پرونده‌های

۱. روزنامه ابرار اقتصادی، مورخه ۱۳۸۰/۱۲/۱۹، ص ۶

۲. ترابی، محمد (۱۳۷۸). بررسی ورود موقت و مسایل مربوط به آن. گزارش داخلی، دفتر برنامه‌ریزی و بهبود سیستم‌های گمرکی. گمرک ایران، ص

کلانی وجود دارد که در آنها سوخت هواپیما به وسیله خود هواپیما به کشورهای آسیای میانه قاچاق شده است و تنها در یکی از این پرونده‌ها چند میلیارد تومان گردش مالی وجود داشته است.

همچنین بنا به برخی اخبار، ۶ شرکت هواپیمایی خصوصی به نام‌های اطلس‌ایر، چابهار، سفیران، آرام، فرازقشم و یک شرکت وابسته به وزارت پست و تلگراف و تلفن با سوءاستفاده از قوانین و مقررات صادرات و واردات تنها طی ۱۱ ماه اول سال ۱۳۸۰ در ۱۵۹ مرحله سوخت‌گیری در فرودگاه بندرعباس مقدار ۹ میلیون و ۳۳۲ هزار و ۳۵۰ لیتر سوخت که بخش عمده آن یارانه‌ای بوده است، به خارج از کشور قاچاق کرده‌اند.^۱

بررسی عوامل عمده در شکل‌گیری قاچاق

قاچاق کالا به عنوان فعالیتی غیرقانونی همواره با خطر ناشی از برخورد عوامل قانونی کشور روبه‌رو است، اما نکته قابل توجه این است که چرا تاکنون این برخوردها بازدارنده نبوده و همچنان قاچاق کالا اقتصاد کشور را تهدید می‌کند؛ به طوری که تنها ۱۰ درصد از کالاهای قاچاق کشف می‌شود. در پاسخ شاید این نکته قابل توجه باشد که خطر ناشی از قاچاق کالا و ارز در ایران تنها ۲۵ درصد است و این مسأله سبب شده تا قاچاق در کشور ما از میزان یک میلیارد و ۶۰۰ میلیون دلار تا مرز هشت میلیارد دلار متغیر باشد که مبلغ بسیار هنگفتی است.

بنا به گفته، فرمانده نیروی انتظامی استان تهران، در سال ۸۵ در حوزه قاچاق کالا، ۸۰ هزار کیلوگرم چای، ۳۶۰ هزار متر انواع پارچه، ۳۳۴ هزار انواع لوازم بهداشتی و آرایشی، دومیلیون و ۶۰۰ هزار قلم داروی غیرمجاز و قاچاق دو هزار قلم لوازم یدکی خودرو به ارزش ۱۲۰ میلیارد ریال کشف شده است که نسبت به سال ۸۴، ۵۳ درصد رشد داشته است.

امروز تجارت پنهان و آشکار قاچاق کالا، زیان‌های فراوانی از نظر اقتصادی، فرهنگی و ... به کشور ما وارد کرده است.

۱. روزنامه انتخاب، مورخه ۱۳۸۱/۲/۳.

تجمل‌گرایی، جذابیت کالای خارجی، ارتباطات ماهواره‌ای و ترویج فرهنگ بیگانه، تبلیغات وسیع، تغییر الگوی مصرف، جوابگو نبودن تولیدات داخلی و... باعث شده میل و اشتیاق مردم به کالای وارداتی زیاد شود و سوداگران اقتصادی که حرفه قاچاق را آسان و کم‌هزینه می‌بینند تمام سرمایه‌های خود را در این راه به کار می‌بندند که همانند سارقان زودتر به امیال نفسانی خود برسند و چرخ اقتصاد کشور را از حرکت باز دارند.

پدیده قاچاق از این جهت دارای اهمیت است که امروز هر مشکل و آشفتگی که در کشور به آن انگشت می‌گذاریم، به این موضوع منتهی می‌شود و آن‌چنان آثارش پیچیده و زیانبار است که تمام برنامه‌ریزی اقتصادی را با شکست روبه‌رو می‌کند. هر کشوری بسته به موقعیت جغرافیایی، وضعیت اقتصادی و فرهنگی و حتی سیاسی و مذهبی دارای علل مختلفی در پیدایش قاچاق است در این میان کشور عزیزمان ایران، گویی همه عوامل پیدایش قاچاق کالا را یک‌جا دارد.

عوامل مؤثر و زمینه‌ساز قاچاق کالا را می‌توان به چند دسته کلی تقسیم کرد.

عواقب و اثرات قاچاق کالا

قاچاق پدیده‌ای است مخرب که صدمه فراوانی بر پیکره اقتصاد کشور وارد می‌کند. این پدیده برنامه‌ها و سیاست‌های توسعه اقتصادی را مختل ساخته و منجر به کاهش تولیدات داخلی، افزایش بیکاری و مشکلات ناشی از آن می‌شود. به طور کلی اثرات منفی قاچاق کالا را می‌توان به چهار دسته اصلی تقسیم نمود.

الف: قوانین و مقررات	ب: انگیزه‌های اقتصادی	ج: انگیزه فرهنگی	د: نظارتی و کنترلی
۱- متعدد بودن عوامل موزی اعم از سازمان‌های کاشف، شاکتی و رسیدگی کننده	۱- کیفیت نازل و قیمت بالای محصولات داخلی	۱- وجود تبلیغات گسترده	۱- گران و پیچیده بودن واردات رسمی
۲- ناکارآمدی و ضعف قوانین و تعدد قوانین مرتبط با قاچاق و تنظیم مصوبات بی‌دری	۲- اعطای یارانه‌های کلان به برخی از کالاها	۲- محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های بیش از حد	۲- کافی نبودن امکانات و تجهیزات ردیابی و کشف قاچاق در طول مرزها و گمرک
۳- وجود باراندازها و اسکله‌های تعریف نشده	۳- گسترش حضور بنگاه‌های زیرزمینی در عرصه اقتصاد کشور	۳- فساد اداری	۳- کنترل ضعیف بر مبادی ورودی و مرزهای کشور
۴- تعرفه‌های سنگین گمرکی و تشریفات زاید	۴- ورود دولت‌مردان به عرصه اقتصادی	۴- بیکاری جوانان در مناطق و شهرهای مرزی	۴- وجود مبادی اختصاصی (نظیر اسکله‌های نامرئی) خارج از نظارت گمرک
۵- سوءاستفاده از امتیازات انحصاری در واردات یا صادرات	۵- چرخه بیکاری در نواحی مرزی	۵- رواج فرهنگ مصرف‌گرایی	۵- برخوردار نبودن از دانش لازم و آگاهی‌های کاربردی در عوامل نیروی انظمایی
۶- گران و پیچیده بودن واردات رسمی	۶- از بین رفتن کشاورزی به دلیل خشکسالی‌های اخیر و هجوم کشاورزان به تجارت کوله‌باری	۶- گرایش به تجملات و اسراف	۶- به‌کارگیری نیروی انسانی ناکارآمد از سوی نیروی انظمایی
	۷- وجود تقاضا در داخل کشور	۷- پایین بودن سطح فرهنگ و نگرش‌ها	۷- همکاری برخی از عوامل گمرک با قاچاقچیان
	۸- ضعف بخش خصوصی و دولتی بودن اقتصاد	۸- مقایسه غلط سطح زندگی افراد و خانوارها با یکدیگر	۸- موارد ارتشا یا همکاری در میان برخی از عوامل نیروی انظمایی در مرزها
	۹- خطرپذیری پایین قاچاق کالا	۹- چشم و هم‌چشمی و ...	۹- وجود مرزهای طولانی
	۱۰- پایین بودن سطح امنیت اقتصادی		
	۱۱- آمارهای اشتباه از تولیدات داخلی عامل اصلی واردات بی‌رویه		

قاچاق کالا موجب کاهش تولیدات داخلی و در نتیجه افزایش میزان بیکاری می‌شود و این امر تأثیر نامطلوبی بر تولید ناخالص داخلی می‌گذارد. قاچاق هم چنین باعث می‌شود که انگیزه سرمایه‌گذاری مولد اقتصادی کاهش یابد، در نتیجه سرمایه به جای این که در امور مولد اقتصادی به کار افتاد و باعث تولید و اشتغال شود به سوی قاچاق منحرف می‌شود و به این ترتیب بخشی از منافع در دسترس جامعه از چرخه اقتصاد مولد خارج می‌شود. سرمایه‌گذاری در امور تولیدی، کلید رونق فعالیت‌های اقتصادی، رشد تولید ناخالص داخلی، افزایش اشتغال، رشد درآمد سرانه و... است.

رواج قاچاق کالا، موجب می‌شود که سرمایه‌گذاری در امور تولیدی و اشتغال‌زا کاهش یابد. در نتیجه زمینه اشتغال افراد و نیز تولیدات ملی و داخلی کاهش یافته و نیز منجر به کاهش درآمد سرانه و به تبع آن گسترش بیش از پیش فقر در جامعه می‌شود. هرچند درآمدهای کلان و بادآورده نیز از این رهگذر نصیب قاچاقچیان می‌شود. گسترش قاچاق می‌تواند بر قیمت‌های بازار داخلی اثرات نامطلوبی به جا گذارد زیرا تقاضای کل را افزایش

می‌دهد و با محدودیت عرضه کالا به بازار، باعث افزایش سطح قیمت‌ها و بروز فشارهای تورمی خواهد شد و در نهایت دشواری‌هایی را به ویژه برای اقشار آسیب‌پذیر جامعه در تأمین نیازهای اساسی‌شان به وجود می‌آورد.

هم‌چنین پدیده قاچاق آثار منفی بر سیاست‌های اجرایی دولت نیز دارد، چراکه دولت برای کمک به رشد اقتصادی و صنعتی کشور، غالباً سیاست‌های حمایت از صنایع داخلی خصوصاً نوپا را اتخاذ می‌کند.

کالاهای مشابه خارجی که به صورت قاچاق وارد کشور می‌شوند به علت نپرداختن حقوق گمرکی و سود بازرگانی (حقوق ورودی) قیمتی پایین‌تر از کالاهای تولید داخلی دارند. در نتیجه رقابت برای صنایع داخلی حتی در بازارهای داخلی دشوار می‌شود و چه بسا به زیان‌دهی، ورشکستگی و در نهایت تعطیلی فعالیت واحدهای تولیدی و صنعت بیانجامد که این مسائل نیز موجب بیکاری افراد مشغول به کار در این واحدهای تولیدی می‌شود و نیز رکود فعالیت‌های صنعتی را به دنبال خواهد داشت. ایجاد رکود جریان آتی سرمایه‌گذاری را نیز دچار اختلال می‌کند بنابراین ورود کالای قاچاق سیاست‌های اجرایی دولت را مختل ساخته و به عنوان تهدیدی برای تولیدات داخلی که توان کافی برای رقابت با تولیدات مشابه خارجی ندارند، محسوب می‌شود.

این پدیده باعث می‌شود که سیاست‌های اجرایی دولت کم‌اثر و حتی در برخی موارد بی‌اثر شده و نتوانند اهداف مورد نظر خود را برآورده سازند. قاچاق کالا هم‌چنین برای بازار ارزی کشور اثرات منفی دارد. قاچاق کالا به علت افزایش تقاضای ارز در بازار آزاد جهت واردات غیرقانونی کالا، موجب به هم خوردن تعادل عرضه و تقاضای ارز شده و نرخ ارز را افزایش می‌دهد که این امر فشارهای زیادی را به پول رسمی کشور وارد می‌کند و با خود آثار تورمی زیادی به دنبال دارد.

آثار زیانبار قاچاق بر کشور را می‌توان به شرح جدول زیر ارائه نمود.

راه‌کارهای مبارزه با قاچاق

در مبارزه با قاچاق کالا به دلیل گستردگی حوزه‌های کالایی، باید به شکلی اولویت‌دار، با این موضوع برخورد کرد.

- توجه نظام‌مند به مبارزه با قاچاق کالا از مرحله ورود، انتقال، نگهداری و توزیع اولویت‌بندی در مبارزه با قاچاق کالا به ویژه کالاهای ضدفرهنگی
- نظارت بر مرکز ورود و خروج کالا
- تدوین قوانین کارآمد، به‌هنگام و متناسب در دفاع از تولید ملی
- اصلاح ساختار اقتصادی برای از بین بردن انگیزه‌های قاچاق کالا
- اطلاع‌رسانی در مورد تخلفات سازمان‌ها و نهادهای در مورد قاچاق کالا
- صدور فتاوی از سوی مراجع تقلید و آیات عظام به منظور تقبیح قاچاق و درآمدهای ناشی از آن

الف - ایجاد اختلال در سیاست‌گذاری اقتصادی و اقتصاد ملی	ب - پیامدهای امنیتی قاچاق	ج - ایجاد اختلال در سیاست‌گذاری فرهنگی و فرهنگ عمومی
۱- محروم کردن دولت از سود گمرکی	الف) پیامدهای مستقیم امنیتی قاچاق	۱- قاچاق اشیاء تاریخی که به نوعی بخشی از هویت و تاریخ تمدن کشورها را تشکیل می‌دهد، می‌تواند ضرباتی جدی را بر پیکره فرهنگ ملی وارد کند. قاچاق میراث فرهنگی، سیاست فرهنگی دولت‌ها را به‌ویژه در عرصه تولید محصولات فرهنگی با چالش مواجه می‌کند و یا باعث شکست کامل آن می‌شود.
۲- سوق دادن سرمایه به سمت واسطه‌گری	۱- قاچاق کالاهای امنیتی نظیر قاچاق تسلیحات، اطلاعات محرمانه و... از جمله تبعات مستقیم قاچاق است.	۲- کم‌رنگ شدن ارزش‌های اخلاقی به‌واسطه حضور کالاهای جذاب و غیرفرهنگی
۳- گسترش بی‌کاری به دلیل تضعیف تولید	۲- قاچاق می‌تواند از سوی سرویس‌های جاسوسی مورد استفاده قرار گیرد. بدین معنی که جاسوسان می‌توانند از معابر قاچاق کالا وارد کشور شوند. همچنین ضمن آن که قاچاقچیان می‌توانند از سوی سرویس‌های جاسوسی اجیر شوند، اطلاعات آنها نیز احتمال دارد از سوی این سرویس‌ها بر علیه کشور مورد استفاده قرار گیرد.	۳- گسترش بیکاری به دلیل تضعیف تولید و بروز پدیده‌های ناهنجار به تبع بیکاری
۴- کاهش ارزش پول ملی	ب) پیامدهای غیرمستقیم امنیتی قاچاق در خلال سال‌های اخیر پدیده قاچاق به یک معضل جدی و تهدیدکننده اقتصاد کشور تبدیل شده است. قاچاق کالا علاوه بر این که ضربات جبران ناپذیری به اقتصاد کشور و سیاست‌های تشویقی-حمایتی دولت از صنایع و تولیدکنندگان وارد می‌سازد، قادر است زمینه‌ساز رکود و در نهایت تعطیلی بخشی از بنگاه‌های تولیدی جامعه شود و در آخر نرخ بیکاری در جامعه را افزایش دهد. قاچاق می‌تواند انگیزه‌ها و انگیزه‌های سرمایه‌گذاری مولد را از بین برده و موجب رونق فعالیت‌های دلالی و زیرزمینی شود. از طرف دیگر افت نرخ سرمایه‌گذاری در فعالیت‌ها و طرح‌های اقتصادی باعث کاهش درآمدهای ملی، درآمد سرانه و افزایش فقر می‌شود. این در حالی است که منافع مادی ناشی از قاچاق به دست عده‌ای از افراد می‌رسد و محروم شده و در نتیجه درآمدهای دولت کاهش یافته و امکان کسری بودجه به مثابه یکی از مشکلات ساختاری اقتصاد کشور افزایش می‌یابد. توجه به این نکته نیز ضروری است که قاچاق تعادل تراز پرداخت‌های کشور را از بین می‌برد. علاوه بر این به دلیل شرایط وضعیت خاص قاچاق کالا، توجه چندانی به مسائل بهداشتی، ایمنی و استاندارد کالاهای قاچاق شده نمی‌شود که این امر می‌تواند پیامدهای منفی به دنبال داشته باشد. در کنار مطالب بیان شده، توجه به این موضوع که به ازای هر ۱۵ تا ۳۰ هزار دلار قاچاق کالا، یک شغل از بین می‌رود، ضمن روشن کردن اهمیت بحث، ضرورت پرداختن به این موضوع را بیان می‌کند.	۴- اعتیاد
۵- ناکارآمد کردن سیاست‌های ترجیحی (وضع عوارض سنگین بر کالاهای خارجی با هدف تقویت کالاهای داخلی)	۳- گسترش بیکاری به دلیل تضعیف تولید و بروز پدیده‌های ناهنجار به تبع بیکاری	۴- اعتیاد
۶- افزایش هزینه‌های دولت از طریق وادار کردن دولت به توسعه سازمان‌های عریض و طویل مبارزه با قاچاق	۴- اعتیاد	۵- مشکل دیگر واردات قاچاق کالا به کشور، نبود امکان کنترل استانداردها و اعمال کنترل‌های بهداشتی است. کالاهای قاچاق وارده به کشور به دلیل نبود کنترل بر روی آنها از نظر ضوابط استاندارد ملی و بهداشتی، به منظور حفاظت از جامعه در مقابل ورود کالاهای زیان آور، خطرناک، پر توza و... موجب وارد شدن زیان‌های فراوانی به بهداشت و سلامتی جامعه شده و مردم را در مقابل مصرف این گونه کالاها آسیب‌پذیر می‌سازد.
۷- افزایش تقاضای برای ارز و افزایش تورم ناشی از این مساله	۵- مشکل دیگر واردات قاچاق کالا به کشور، نبود امکان کنترل استانداردها و اعمال کنترل‌های بهداشتی است. کالاهای قاچاق وارده به کشور به دلیل نبود کنترل بر روی آنها از نظر ضوابط استاندارد ملی و بهداشتی، به منظور حفاظت از جامعه در مقابل ورود کالاهای زیان آور، خطرناک، پر توza و... موجب وارد شدن زیان‌های فراوانی به بهداشت و سلامتی جامعه شده و مردم را در مقابل مصرف این گونه کالاها آسیب‌پذیر می‌سازد.	۶- گسترش اسراف و تحمیل هزینه بالا بر مصرف کنندگان. در حقیقت بر اثر بی‌توجهی یا ناآگاهی نسبت به این مسائل، مصرف‌کنندگان ایرانی اجناس را که به نوعی حالت یک‌بار مصرف دارند خریداری می‌کنند یعنی این کالاها بعد از به وجود آمدن اشکال مختصری در آنها، از گردونه مصرف خارج می‌شوند. اگر مرکزی هم اقدام به تعمیر این گونه کالاها کنند هزینه‌های بالایی را برای این کار طلب می‌کنند، در نتیجه چه بسا مصرف‌کنندگان ایرانی با خرید این کالاها متضرر نیز شوند که در نهایت این مساله به اقتصاد کشور لطمه وارد می‌کند.
۸- افزایش تقاضای برای ارز و افزایش تورم ناشی از این مساله	۶- گسترش اسراف و تحمیل هزینه بالا بر مصرف کنندگان. در حقیقت بر اثر بی‌توجهی یا ناآگاهی نسبت به این مسائل، مصرف‌کنندگان ایرانی اجناس را که به نوعی حالت یک‌بار مصرف دارند خریداری می‌کنند یعنی این کالاها بعد از به وجود آمدن اشکال مختصری در آنها، از گردونه مصرف خارج می‌شوند. اگر مرکزی هم اقدام به تعمیر این گونه کالاها کنند هزینه‌های بالایی را برای این کار طلب می‌کنند، در نتیجه چه بسا مصرف‌کنندگان ایرانی با خرید این کالاها متضرر نیز شوند که در نهایت این مساله به اقتصاد کشور لطمه وارد می‌کند.	۶- گسترش اسراف و تحمیل هزینه بالا بر مصرف کنندگان. در حقیقت بر اثر بی‌توجهی یا ناآگاهی نسبت به این مسائل، مصرف‌کنندگان ایرانی اجناس را که به نوعی حالت یک‌بار مصرف دارند خریداری می‌کنند یعنی این کالاها بعد از به وجود آمدن اشکال مختصری در آنها، از گردونه مصرف خارج می‌شوند. اگر مرکزی هم اقدام به تعمیر این گونه کالاها کنند هزینه‌های بالایی را برای این کار طلب می‌کنند، در نتیجه چه بسا مصرف‌کنندگان ایرانی با خرید این کالاها متضرر نیز شوند که در نهایت این مساله به اقتصاد کشور لطمه وارد می‌کند.
۹- ناکارآمد کردن سیاست‌های ترجیحی (وضع عوارض سنگین بر کالاهای خارجی با هدف تقویت کالاهای داخلی)	۷- افزایش هزینه‌های دولت از طریق وادار کردن دولت به توسعه سازمان‌های عریض و طویل مبارزه با قاچاق	۷- افزایش هزینه‌های دولت از طریق وادار کردن دولت به توسعه سازمان‌های عریض و طویل مبارزه با قاچاق
۱۰- ناکارآمد کردن سیاست‌های ترمیمی (اختصاص یارانه به کالاهای پرمصرف داخلی)	۸- افزایش تقاضای برای ارز و افزایش تورم ناشی از این مساله	۸- افزایش تقاضای برای ارز و افزایش تورم ناشی از این مساله
۱۱- ناکارآمد کردن سیاست‌های تعدیلی (واقعی نمودن قیمت‌ها با هدف جذب سرمایه‌ها به سمت کالاهایی که با افزایش قیمت مواجه شده‌اند)	۹- ناکارآمد کردن سیاست‌های ترجیحی (وضع عوارض سنگین بر کالاهای خارجی با هدف تقویت کالاهای داخلی)	۹- ناکارآمد کردن سیاست‌های ترجیحی (وضع عوارض سنگین بر کالاهای خارجی با هدف تقویت کالاهای داخلی)
۱۲- ایجاد اختلال در سیاست‌های تجاری، مالی و پولی	۱۰- ناکارآمد کردن سیاست‌های ترمیمی (اختصاص یارانه به کالاهای پرمصرف داخلی)	۱۰- ناکارآمد کردن سیاست‌های ترمیمی (اختصاص یارانه به کالاهای پرمصرف داخلی)
۱۳- کاهش درآمدهای دولت (درآمدهای مالیاتی) ۱۴- توسعه نفوذ عوامل داخلی و خارجی شبکه قاچاق کالا در نظام اداری	۱۱- ناکارآمد کردن سیاست‌های تعدیلی (واقعی نمودن قیمت‌ها با هدف جذب سرمایه‌ها به سمت کالاهایی که با افزایش قیمت مواجه شده‌اند)	۱۱- ناکارآمد کردن سیاست‌های تعدیلی (واقعی نمودن قیمت‌ها با هدف جذب سرمایه‌ها به سمت کالاهایی که با افزایش قیمت مواجه شده‌اند)
۱۵- انحراف در تخصیص منابع	۱۲- ایجاد اختلال در سیاست‌های تجاری، مالی و پولی	۱۲- ایجاد اختلال در سیاست‌های تجاری، مالی و پولی
۱۶- رشد نرخ بیکاری	۱۳- کاهش درآمدهای دولت (درآمدهای مالیاتی) ۱۴- توسعه نفوذ عوامل داخلی و خارجی شبکه قاچاق کالا در نظام اداری	۱۳- کاهش درآمدهای دولت (درآمدهای مالیاتی) ۱۴- توسعه نفوذ عوامل داخلی و خارجی شبکه قاچاق کالا در نظام اداری
۱۷- افزایش اقتصاد زیرزمینی	۱۵- انحراف در تخصیص منابع	۱۵- انحراف در تخصیص منابع
۱۸- تحمیل هزینه‌های ارزی	۱۶- رشد نرخ بیکاری	۱۶- رشد نرخ بیکاری
۱۹- افزایش هزینه واردات رسمی	۱۷- افزایش اقتصاد زیرزمینی	۱۷- افزایش اقتصاد زیرزمینی
۲۰- ایجاد خدشه در تخصیص‌های ارزی دولت برای واردات کالاهای اساسی	۱۸- تحمیل هزینه‌های ارزی	۱۸- تحمیل هزینه‌های ارزی
۲۱- اختلال در الگوی مصرف جامعه	۱۹- افزایش هزینه واردات رسمی	۱۹- افزایش هزینه واردات رسمی
۲۲- تضعیف تولیدات صنعتی داخلی	۲۰- ایجاد خدشه در تخصیص‌های ارزی دولت برای واردات کالاهای اساسی	۲۰- ایجاد خدشه در تخصیص‌های ارزی دولت برای واردات کالاهای اساسی
۲۳- ایجاد تنش در رقابت‌های بازار داخلی	۲۱- اختلال در الگوی مصرف جامعه	۲۱- اختلال در الگوی مصرف جامعه
۲۴- کاهش فرصت‌های شغلی	۲۲- تضعیف تولیدات صنعتی داخلی	۲۲- تضعیف تولیدات صنعتی داخلی
۲۵- کاهش تولید سرانه ملی	۲۳- ایجاد تنش در رقابت‌های بازار داخلی	۲۳- ایجاد تنش در رقابت‌های بازار داخلی
۲۶- اشاعه الگوهای ناسازگار زیست فرهنگی	۲۴- کاهش فرصت‌های شغلی	۲۴- کاهش فرصت‌های شغلی
۲۷- کاهش درآمد سرانه ملی	۲۵- کاهش تولید سرانه ملی	۲۵- کاهش تولید سرانه ملی

- ایجاد اشتغال؛ به‌ویژه برای افراد بیکار در مناطق مرزنشین
- ارتقاء کیفیت محصولات داخلی و کاهش قیمت آنها
- ممنوعیت تبلیغ کالاهای قاچاق از سوی رسانه‌ها
- ممنوعیت ورود کالاهای خارجی که مشابه آن در داخل تولید می‌شود
- آموزش پیامدهای مخرب قاچاق به آحاد جامعه از رسانه‌ها
- کاهش مقررات و تشریفات اداری مبادله کالا با خارج کشور
- نظارت و کنترل کردن مبادی اختصاصی تجارت نهادها و سازمان‌ها نظیر اسکله‌های غیرقانونی نامرئی
- روان‌سازی تجارت و جلوگیری از واردات امانی کالا.
- آزادسازی اقتصاد بر پایه چشم‌انداز ۲۰ ساله به منظور افزایش نقش بخش خصوصی.
- عقد قرارداد با همسایگان به منظور تأمین انضباط و امنیت اقتصادی.
- اتخاذ سیاست توسعه منطقی و معقول به منظور افزایش تولید و اشتغال مناسب.
- کمک به تأمین هرچه سریع‌تر بازار مشترک اسلامی به منظور افزایش ثبات‌پذیری اقتصاد.
- فرهنگ‌سازی برای کاهش تقاضا و ترجیح مصرف کالای داخلی.
- افزایش ریسک قاچاق از طریق مبارزه قاطع و پیگیر.
- ممنوعیت دخالت نهادها در تجارت به منظور شفاف‌سازی و برخورد با عوامل دولتی دخیل.
- و ...

نتیجه‌گیری

وجود قاچاق کالا و آثار مخرب آن بر اقتصاد و فرهنگ جامعه حتمی و غیرقابل چشم‌پوشی است کوتاهی در این امر به منزله فروپاشی اقتصاد کشور و از بین رفتن زحمات انقلاب اسلامی خواهد شد و اضمحلال فرهنگی و اسراف و..... نمودهای مشخصی از عواقب قاچاق کالا در جامعه هستند.

دولت باید هرچه سریع‌تر راهکارهای کوتاه‌مدت و میان‌مدت برای از بین بردن این پدیده شوم بردارد. برنامه‌های کوتاه‌مدت برای جلوگیری از ورشکستگی کارخانجات و کارگاه‌های داخلی کشور و محدود کردن تاثیرات فرهنگی آن و برنامه‌های میان‌مدت برای برقراری امنیت شغلی و سرمایه‌گذاری و تقویت بنیه اقتصادی کشور است.

و برای این کار دولت باید با تصویب مقررات لازم؛ مبارزه با قاچاق را از داخل خود شروع کرده و با کوتاه کردن دست دولتمردان از مبادلات اقتصادی و تجاری زمینه اجرای مصوبات را به وجود آورد چون عمده عامل بی‌نتیجه ماندن قوانین و مصوبات دولت وجود افراد ذی‌نفوذ دستگاه‌های دولتی و یا مساله ارتشا است و متأسفانه طبق آمار و ارقام بیش‌ترین و عمده‌ترین قاچاق‌ها نیز از کانال مراکز دولتی مثل اسکله‌ها و فرودگاه‌ها و تأسیسات دولتی صورت می‌گیرد که دولت با نظارت بر این مبادی عمده راه مبارزه با قاچاق را یک‌شبه طی خواهد کرد.

منابع

۱. لغت‌نامه دهخدا، ذیل واژه قاچاق
۲. فرهنگ عمید، ذیل واژه قاچاق
۳. قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲
۴. ظهیری‌نیا، مصطفی. تحلیل کیفی پیامدهای اجتماعی اقتصادی پدیده قاچاق سوخت در شهرستان میناب، نشریه پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران. ۱۳۹۶
۵. گمرک جمهوری اسلامی ایران سایت <http://www.irica.gov.ir>، محسنی، حسن. نقش کالای قاچاق در گسترش فرهنگ مصرف
۶. کلهر، غفار. علل و عوامل مؤثر در وقوع جرم با تاکید بر پرونده فرش مهرآباد، گزارش
۷. عسگری، یدالله. کالای قاچاق و حقوق مصرف کننده
۸. فصلنامه اقتصاد پنهان ش ۱۴-۱۵-۲۱-۲۲
۹. خیاطی فراهانی، زیور. دلایل و پیامدهای امنیتی قاچاق در کشور
۱۰. حسینی فیروزکوهی، میرقربان. اثرات منفی قاچاق بر اقتصاد کشور
۱۱. آقایی، علل پیدایش قاچاق کالا و پیامدهای آن

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی